

*Когда наука достигает какой-либо вершины,
с нее открывается обширная перспектива
дальнейшего пути.*

С. И. Вавилов

Механізм регулювання економіки

УДК 338.484.2

Зима О. Г.

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ПРОВІДНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Анотація. Розглянуто екотуризм, що є найбільш динамічною галуззю туризму, яка може приваблювати інвесторів і допоможе зберегти природний спадок для наступних поколінь.

Анотація. Рассмотрен экотуризм, являющийся наиболее динамической отраслью туризма, которая может привлечь инвесторов и поможет сохранить природное наследие для следующих поколений.

Annotation. Ecotourism as the most dynamic tourism industry that can attract investors and help to conserve natural heritage for future generations is studied.

Ключові слова: екологічний туризм, зелений туризм, приадапційний туризм, екологічний форум.

Туризм відіграє одну з головних ролей у світовій економіці, забезпечуючи десяту частину світового валового національного продукту. Ця галузь економіки розвивається швидкими темпами і в найближчі роки стане найбільш важливим її сектором. В останні роки туризм став одним з найприбутковіших видів бізнесу у світі. У 2008 році доходи від міжнародного туризму склали 944 млрд дол. США (642 млрд євро), що становить 30 % від світового експорту послуг. У 2009 році під впливом економічної кризи відбулося зниження турпотоків на 4,2 %. У перші вісім місяців 2010 року кількість міжнародних туристичних прибуттів перевищила рекорд, досягнутий у ході аналогічного періоду докризового 2008 р. Згідно з останніми даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) кількість прибулих в усьому світі в період з січня по серпень 2010 р. склала 642 млн осіб, тобто майже на 40 млн осіб більше, ніж за аналогічний період 2009 р. (+7 %) і на 1 млн більше, ніж в 2008 р. Виходячи з поточних тенденцій, число міжнародних туристських прибуттів за прогнозами збільшиться в діапазоні від 5 до 6 % за весь рік. У 2011 р. зростання буде тривати більш помірними темпами, приблизно в середньому на 4 % [1].

Міжнародний туризм є активним джерелом надходжень іноземної валюти і впливає на платіжний баланс країни. Крім впливу на економіку багатьох країн, туризм впливає на їх соціальне і культурне середовище, а також на екологію. Якщо позитивний вплив туризму на економіку країни ні в кого не викликає сумніву, то зв'язок туризму з екологією носить більш негативний відтінок. Своєчасна та всебічна оцінка наслідків міжнарод-

ного туризму є важливим фактором для складання такої економічної політики, яка дозволяла б отримувати максимальну вигоду і попереджати руйнівний вплив туризму.

Ліва частка доходів від туризму не завжди залишається у самій країні, а дістається великим туристичним компаніям і туроператорам. Що ж стосується місцевих жителів, котрим туристи в буквальному сенсі слова нерідко "отрують життя", то їм перепадають лише "крихти" фінансових потоків, за які доводиться розплачуватися зіпсованою екологією, втратою спокою та іншими неприємностями.

Метою статті є визначення екологічного туризму і пошук альтернатив запобігання руйнівного впливу туризму на екологію. У рамках поставленої мети вирішувалися такі завдання: розширено поняття "екологічного туризму"; визначено взаємозв'язок екології та туризму; виявлено негативний вплив туризму на навколишнє середовище.

Екологічний туризм – це відносно нове явище в туристичній діяльності. Початком формування концепції екотуризму слід вважати 1980-ті роки, коли в пресі з'явилися дослідження на цю тему, пов'язані з роботами німецьких і швейцарських учених. Класичне визначення екотуризму запропоноване в 1980 році мексиканським економістом-екологом Г. Цебаллос-Ласкурейном. Екологічний туризм у сучасному уявленні – відпочинок у привабливих регіонах, мало порушених людською діяльністю, що зберегли традиційний устрій життя місцевого населення. Це вид туризму, який виражається в активному проведенні часу людини в природному середовищі не тільки з використанням її рекреаційних, пізнавальних та інших можливостей, але й з урахуванням їх збереження та примноження як на свідомому, так і на практичному рівнях [2].

Основна ідея екологічного туризму – це, перш за все, турбота про навколишнє природне середовище, яке використовують у туристських цілях. Саме використання в туристських цілях багатств природи у поєднанні з вихованням любові до неї, затвердженням важливості її захисту і є відмінною рисою екологічного туризму. Поява екотуризму та його розвиток пояснюються прагненням звести до мінімуму зміни навколишнього середовища. Через менший обсяг необхідної туристичної інфраструктури (готелів, ресторанів та інших розважальних закладів), з розрахунку на одного туриста і на кожен долар прибутку, даний вид туризму характеризується меншою ресурсомісткістю. Поняття "середовище" набуває певного сенсу залежно від центрального суб'єкта системи – організму, спільноти, людини, суспільства, цивілізації [2].

Разом з тим екологічний туризм має сприяти відновленню та збереженню традиційного способу життя місцевого населення, його культури та етнографічних особливостей. Розвиток сталого екотуризму можливий лише зі створенням у місцевостях, що прилягають до природоохоронних територій, спеціальних екотуристських (ландшафтних) парків, де діяльність місцевих жителів з реалізації туристам послуг з прийому та реалізації продуктів домашнього господарства мала б пільги і стимули.

Новизною статті є авторські пропозиції щодо впровадження обмежувальних заходів з метою зменшення екологічного навантаження на довкілля за допомогою інформування населення, підвищення вартості подорожей, державних указів.

Таким чином, для того щоб екологічний туризм міг реально позитивно впливати на господарство і соціальну сферу

країни, а також бути реальним пріоритетним напрямом туризму, його поняття має вбирати три основних аспекти: орієнтація туристів на споживання екологічних ресурсів; збереження природного середовища; підтримання традиційного способу життя населення периферійних регіонів.

Екологічний туризм у заповідниках дозволений законодавчо і введений у перелік основних напрямів діяльності. Головна небезпека сьогодні в тому, що на зміну "дикого", неорганізованого, самодіяльного туризму може прийти "дикий" неорганізований туристичний бізнес, власником якого буде байдуже, де вони роблять свої гроші: на охоронних територіях чи на будь-яких інших. Тому необхідно якомога швидше вибрати індикатори та критерії екологічного туризму в заповідниках, механізм отримання ними доходів від цієї діяльності і вибудувати систему, здатну протистояти нанесенню шкоди територіям, які охороняються [3].

Термін "екологічний туризм" і більш поширена його коротка форма "екотуризм" становить буквальний переклад англійських "Ecological tourism" і "Ecotourism" [4].

Епітет "екологічний" – не єдиний, який застосовується в англійській мові і, відповідно, в американській, канадській, австралійській літературі і в літературах багатьох інших країн для позначення нових напрямів у туризмі, сформованих в останнє десятиліття в результаті впливу ідей "зеленого руху" та розвитку екологічного світогляду. Зустрічається, наприклад, термін "зелений туризм". Звичайний також термін "природний туризм". Останній поруч із великим спектром інших поширених і в німецькомовних країнах, де прикметник "екологічний" вживається взагалі дуже рідко, а у визначеннях "зелених" галузей туризму практично не використовується. Найбільш широке використання отримав термін "Sanfter Tourismus", який можна перекласти українською мовою як "м'який туризм". Цей термін як альтернативу індустріалізованого масовому туризму запропонував у 1980 році Р. Юнк (R. Jungk) [5].

Зазвичай "м'який" туризм протиставляється "жорсткому", головною метою якого є максимізація прибутку, у той час як для "м'якого" туризму пріоритетні не тільки успішний бізнес, а й турбота про культурне благополуччя туристичних регіонів, ощадне використання і відтворення їхніх ресурсів, мінімізацію шкоди навколишньому середовищу.

На думку ряду авторів [6], поняття "м'який туризм" ближче до "зеленого туризму" і характеризується природоорієнтованими, не призводить до деградації ресурсів, оскільки для відновлення та охорони останніх використовується частина вигод від його розвитку. Він охоплює найрізноманітніші сфери туризму, від готельного господарства, авіаліній та інших видів транспорту до турів по природних територіях, які охороняються. У даному випадку їх об'єднує відповідальне ставлення до охорони навколишнього середовища, зокрема, використання екологічних технологій. У системі "м'якого туризму" найважливішим компонентом є не просто турист, але свідомий, підготовлений турист.

Більш широким є поняття "сталий туризм" (sustainable tourism). Згідно з визначенням ЮНВТО та Всесвітньої Ради з туризму та подорожей (WTTTC), "сталий туризм відповідає потребам як туристів, які відвідують туристичні центри, так і населення останніх; крім того, він передбачає забезпечення та оптимізацію перспектив майбутнього розвитку. Ресурси використовуються таким чином, щоб задовольнити економічні, соціальні та естетичні потреби, але при цьому зберегти культурну унікальність, найважливіші екологічні особливості, різноманіття біологічних видів та життєво важливі системи" [6]. Стійкий туризм повинен відповідати критеріям соціальної, культурної, екологічної та економічної сумісності. Стійкий туризм – це той туризм, який у довгостроковій перспективі, тобто в проєкції на сучасне і майбутнє покоління, може адаптуватися до конкретних етнічних і культурних особливостей, відповідає вимогам соціальної справедливості, екологічно сумісний, а також доцільний і вигідний в економічному плані [6].

Можна виділити п'ять критеріїв, яким повинен відповідати екологічний туризм. Екологічний туризм:

- 1) звернений до природи і заснований на використанні переважно природних ресурсів;
- 2) не завдає збитків або мінімізує шкоду середовищу нашого проживання, тобто є екологічно стійким;

3) націлений на екологічну освіту та просвітництво, на формування відносин рівноправного партнерства з природою;

4) дбає про збереження місцевої соціокультурної сфери;

5) економічно ефективний і забезпечує сталий розвиток тих районів, де він здійснюється.

Відмінні особливості екотуризму можна сформулювати як набір принципів [5]:

1) стимулювання і задоволення бажання спілкуватися з природою;

2) подорож у природу – знайомство з живою природою, а також з місцевими звичаями і культурою;

3) запобігання негативного впливу на природу і культуру;

4) зведення до мінімуму негативних наслідків екологічного та соціально-культурного характеру, підтримання екологічної стійкості середовища;

5) сприяння охороні природи та місцевого соціокультурного середовища;

6) сприяння захисту природи і природних ресурсів;

7) екологічна освіта і просвіта;

8) участь місцевих жителів і отримання ними доходів від туристичної діяльності, що створює для них економічні стимули до охорони природи;

9) економічна ефективність та забезпечення соціально-економічного розвитку територій;

10) сприяння сталому розвитку відвідуваних регіонів.

У даний час виділяють чотири види екотуризму [7]:

1. Науковий туризм. У ході наукових екотурів туристи беруть участь у дослідженнях природи, ведуть польові спостереження. Наприклад, широко відомі екотури, пов'язані зі спостереженням за поведінкою птахів у Латинській Америці, підрахунком чисельності популяцій китів у Тихому океані. Як правило, туристськими дестинаціями в таких турах виступають особливо охоронювані природні території (ООПТ): заповідники, заказники, національні парки, пам'ятники природи. До наукового туризму відносяться і зарубіжні науково-дослідні експедиції, а також польові практики студентів, що навчаються на природничо-наукових факультетах університетів та інститутів.

2. Пригодницький туризм. Це подорожі, пов'язані з пізнанням навколишньої природи і місцевої культури. Як правило, такі тури становлять сукупність навчальних, науково-популярних і тематичних екскурсій, що пролягають по спеціально обладнаних екологічних стежках. Найчастіше збори також організуються по територіях заповідників і національних парків. Цей вид екотуризму особливо популярний у Німеччині, тому його ще називають "німецькою моделлю розвитку екотуризму".

3. Пригодницький туризм. Даний вид об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, що мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми та досягнення спортивних результатів. Сюди відносяться такі види туризму, як альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, гірський та пішохідний туризм, водний, лижний і гірськолижний туризм, каньйонінг, кінний туризм, маунтбайк, дайвінг, парашланеризм і т. д. Багато з цих видів туризму з'явилися недавно і вважаються екстремальними, оскільки пов'язані з великим ризиком. Разом цей вид туризму розвивається найбільш стрімко, є прибутковим, хоча і фінансово дорогим. Пригодницький туризм часто називають "важким екотуризмом" у зв'язку з тим, що жага туристів до пригод тут превалює над мотивами охорони природи.

Пригодницький туризм часто ототожнюють зі спортивним туризмом (альпінізмом, спелеологією, парашланеризмом тощо) і активним туризмом, коли туристи переміщуються за допомогою так званих активних способів (пішки, на велосипедах, човнах, плотах і т. д.). Насправді це не зовсім правильно.

Спортивний туризм – це подорожі з метою заняття спортом або відвідування змагань, він включає види туризму, які не пов'язані з пригодами. Наприклад, футбольні команди, які вирушають на навчально-тренувальні збори, або вболівальники-фанати, які супроводжують свою команду на виїзний матч. У даний час на світовому ринку пригодницький туризм (adventure tourism) – це не просто подорожі з пригодами, а тури з елементами чогось незвичайного, виняткового для туристів. Один із той же туроператор у даному сегменті ринку може пропонувати широкий спектр послуг: від банальної пішої прогулянки по лісу до експедиції в Антарктиду. Наприклад, провідний англійський туроператор Exodus пропонує такі види пригодницьких турів:

Discovery and Adventure Holiday – подорожі у віддалені регіони планети з активними переміщеннями;

European Destinations – короткострокові недорогі тури в ООПТ європейських країн з пересуваннями на велосипедах або пішки;

Walking and Trekking – базовий вид пригородницького туризму. Це пішохідна подорож, похід без перенесення багажу (речі туриста несе спеціальний носій або їх перевозять транспортом) по спеціальних екологічних стежках;

Multi Activity Holidays – подорож, яка передбачає значні фізичні навантаження тривалістю близько одного тижня, включає рафтинг, каньйонінг, спелеологію, скелелазіння, рибну ловлю, джампінг;

Overland – подорож на спеціально переобладнаних для житла вантажних автомобілях підвищеної прохідності. Як правило, тур організується в країні з теплим кліматом (Африка, Південна Америка, Південно-Східна Азія), і туристи відвідують за одну поїздку декілька країн.

4. Подорожі в природні резервати, ООПТ. Наприклад, 48 % туристів, що прибувають до Латинської Америки, мають на меті подорож у природні резервати. Керівництво багатьох національних парків, заповідників перетворюють екологічні екскурсії на справжнє шоу. Прикладом може служити Йеллоустонський національний парк у США, де тривалість екскурсій розрахована по хвилинах і пов'язана з періодами активності гейзерів. Часто показ природних об'єктів, особливо в печерах, супроводжується підсвічуванням об'єктів, музикою, театралізованими виставами, що демонструють сцени з життя аборигенів. Цей вид екотуризму також розвинений в Австралії, тому його ототожнюють з "австралійською моделлю розвитку екотуризму" [7].

У кінці 70-х – початку 80-х років ХХ століття дослідники говорили про негативну дію туризму на екологію туристських центрів. У всьому світі почалася дискусія про користь і шкоду туризму для економіки, екології та суспільства, у той час як раніше мова йшла тільки про економіку. Цьому багато в чому сприяла "екологізація" суспільної свідомості, виступи на захист навколишнього середовища [8]. Очевидно, що ця проблема в майбутньому буде хвилювати людей ще більше. Теперішній стан екології у світі стимулює значні зусилля щодо захисту та охорони природних ресурсів.

У процесі туристичної діяльності відбуваються негативні зміни навколишнього середовища, що завдають значної шкоди природі. Проблема людей у тому, що у них немає навіть мінімальної екологічної освіти. Сьогодні багато порушень екологічної рівноваги розпізнаються занадто пізно і природа стає загубленою для наступних поколінь. Туристи короткочасно задовольняють свої індивідуальні потреби, ставлять їх вище довготривалого використання природних багатств. Серйозний ризик представляють ті місця перебування туристів, де відсутня необхідна інфраструктура.

Нерідко при взаємодії туризму з екологією пріоритет віддається економіці. Вважається, що проблеми захисту навколишнього природного середовища повинні вирішуватися після економічних. Але все якраз має бути навпаки. Туристів приваблюють саме екологічно чисті регіони, вони можуть отримати повноцінний здоровий відпочинок і естетичні враження від спілкування з природою. Її ж руйнування рано чи пізно призводить до зникнення в регіоні туризму як галузі економіки. Привабливий ландшафт, чисте повітря, незабруднена вода у водоймах, просторі пляжі, велика кількість лісонасаджень – усе це туристські цінності. Їх необхідно зберігати, встановлюючи межі навантажень, при яких не втрачається здатність природних комплексів до самовідновлення, а також мінімізувати антропогенний вплив.

З аналізу взаємозв'язку туризму та екології випливає, що вони один без одного існувати не можуть, оскільки природні ресурси входять до складу туристичних ресурсів нарівні з іншими складовими туристичного бізнесу, такими, як капітал, технології, кадри.

Сучасний туризм завдає шкоди навколишньому середовищу. Відбувається зміна природних умов, особливо погіршення життєвих умов людей, тваринного і рослинного світу. 52 % туристів вважають, що завантаженість ландшафту і природи в результаті впливу туризму становить велику небезпеку для населення. Місцеві жителі на перше місце серед чинників, що виникають від шкідливого впливу туризму, ставлять забруднення повітря транспортом та використання землі [9]. Таким чином, незважаючи на те, що природне середовище є найважливішим сировинним ресурсом туристичного регіону, туристи

іноді короткочасне задоволення своїх індивідуальних потреб ставлять вище, ніж турботу про природу.

Оскільки в туристичній сфері вживається продукція багатьох інших галузей, які прямо не виробляють туристських продуктів, вплив їх на довкілля слід враховувати. Політика розвитку з урахуванням екологічного впливу стає все більш актуальною, і Всесвітня туристська організація пропонує багато програм з охорони навколишнього середовища.

У даний час більшість країн Європи провели паспортизацію природних та історичних цінностей, що дозволило намітити правильні шляхи розвитку туризму та охорони національних багатств. Прийняття в останні роки в ряді країн суворих заходів, спрямованих на охорону природи, створення нових національних парків та заповідників, спроби наукового визначення допустимих навантажень на природу тощо – усе це значною мірою відобразило прагнення нейтралізувати негативні сторони бурхливого розвитку міжнародного туризму і одночасно створити для нього найбільш сприятливе середовище, зберегти й поліпшити природно-географічні становище та середовище. Озеленення міст, боротьба проти шуму і наведення чистоти – теж певною мірою результат вимог розвитку туризму [10].

Зараз для управління туристичними потоками з метою збереження екологічної рівноваги використовується інструментарій візитного менеджменту, який контролює час поїздки (максимальну тривалість перебування, час відвідин), види відвідувань (дозволені види спорту тощо), інтенсивність використання регіону (максимально допустиму кількість відвідувачів) [11].

Обмежувальні заходи проводяться за допомогою:

1. Інформування населення.
2. Підвищення вартості подорожей.
3. Державних указів.

Такі заходи вживаються тільки в розвинених країнах, але і там здійснення цих заходів проходить важко, оскільки: відсутнє бажання місцевих жителів бути обмеженими в активності у вільний час; людина не завжди здатна взяти на себе відповідальність за збереження природи в даному регіоні; обмежувальні заходи не збігаються з короткочасними інтересами туристичних підприємств. Але внесок екотуризму у формування екологічної культури неocenний, оскільки туристи, перебуваючи на природі, пізнають її красу й усвідомлюють необхідність дбайливого ставлення до неї [11].

Останніми роками рівень загального антропогенного навантаження на довкілля мав тенденцію в Україні до зменшення. Так, протягом 1995 – 2005 рр. викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел знизилися в 1,55 раза. Але економіці України притаманна висока питома вага ресурсомістких та енергоємних технологій. Значну питому вагу мають потенційно небезпечні виробництва. На їхню частку припадає майже третина обсягу промислової продукції. Основне навантаження на довкілля у промисловому секторі здійснюють підприємства хімічної, металургійної, гірничодобувної галузей та електроенергетики. Ситуація загострюється екологічно небезпечним веденням сільськогосподарського виробництва, незбалансованим внесенням мінеральних добрив, зменшенням проведення агротехнічних і агрометеорологічних заходів, низькою часткою багаторічних трав при високій розораності земель, яка досягла 75 %, а в ряді регіонів перевищує 88 %. До оброблення включені малопродуктивні угіддя, у тому числі заплавні луки і пасовища на схилах. Тривале екстенсивне використання чорноземів обумовило прогресуючу деградацію земельних угідь.

Ще одна дуже вагома проблема – виснаження лісів та зниження їх загальної продуктивності. Лише за останнє десятиліття в Україні від промислових викидів загинуло більше 3,0 тис. га лісових насаджень.

Незадовільним є стан водних об'єктів. Основними забруднювачами вод залишаються водогірно-каналізаційні господарства населених пунктів, очисні споруди, які перебувають у незадовільному технічному стані, перевантажені, із зношеним обладнанням, що потребує капітального ремонту та реконструкції. Найбільшого забруднення зазнають річки басейнів Дніпра, Сіверського Дінця, Приазов'я, окремі притоки Дністра, Західного Бугу.

Тому ключовими завданнями до 2015 р. вбачаються такі [12]: заборона обігу в будь-якому вигляді етилованого бензину; обов'язкове встановлення каталізаторів на автомобільному транспорті з бензиновими двигунами та відповідний перегляд норм викидів шкідливих речовин у повітря;

активне впровадження нових видів двигунів транспортних засобів (електричних, газових, спиртових тощо).

У грудні 2010 р. в Канкуні (Мексика) пройшов найбільший кліматичний форум ООН, у якому брали участь представники 194 країн. Метою чергового саміту стала необхідність підписання оновленого (після завершення дії Кіотського у 2012 р.) глобального договору зі скорочення емісії парникових газів, і є надія, що нарешті і найбільш економічно розвинені країни (США, Канада, Китай, Індія та інші) візьмуть найактивнішу участь у процесі зменшення шкідливих викидів в атмосферу. Найбільшим випробуванням глобальна зміна клімату обіцяє стати для 54 найбідніших країн на планеті, включаючи Індію з її більш ніж мільярдним населенням. Дослідження, проведені гуманітарними, науковими співтовариствами, дають оцінку того, як 184 країни світу будуть залежати від чотирьох ключових аспектів, таких, як охорона здоров'я, природні катастрофи, втрата оточуючого середовища за рахунок осушення й підйому рівня вод, а також економічні потрясіння. У прес-повідомленні ООН відзначається, що без "коригувальних дій" світ рухається до того, що до 2030 року в результаті зниження доступності їжі, води, різних природних ресурсів і зниження рівня економічного розвитку на планеті будуть гинути близько 1 млн чоловік щорічно. Особливо в дослідженні відзначається, що сучасній медицині слід уже сьогодні почати готуватись до руйнівних наслідків глобального потепління й пов'язаного із цим зростання інфекцій. Говорячи про економічну складову глобального потепління, експерти прогнозують, що більше половини з 157 млрд доларів економічних втрат прийдеться сплатити найбільш розвиненим країнам, таким, як США, Німеччина і Японія [13].

Система екологічного управління на підприємствах і в організаціях повинна стати невід'ємною складовою загальної системи їхнього управління. Рішення з питань екологізації виробництва мають прийматися на основі висновків і рекомендацій екологічного аудиту. Такі напрями розвитку захисту довколишнього середовища безумовно потребують величезного фінансового забезпечення і в цьому питанні до нагоди можуть стати прийнятні в Кіото (Японія, 1997 р.) під егідою ООН обмеження та квоти щодо викидів промислових газів.

Таким чином, у роботі автором розглянута актуальна тема розвитку екологічного туризму. Висвітлено основні проблеми негативного впливу туризму на навколишнє середовище, оцінено стан екології на окремих прикладах. Екотуризм є найбільш динамічною галуззю туризму, яка може приваблювати інвесторів і допоможе зберегти природний спадок для наступних поколінь.

Література: 1. Офіційний сайт Всесвітньої туристської організації. – Режим доступу : <http://www.unwto.org>, <http://85.62.13.114/index>. 2. Активний відпочинок [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pohod.org.ua>. 3. Столиків А. Види туризму / А. Столиків // Туризм і відпочинок. – 2000. – № 21. 4. Офіційний сайт електронної енциклопедії. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org>. 5. Дроздов А. В. Экологический императив и рекреационная география / А. В. Дроздов // Известия РАН. Серия географическая. – 1998. – № 4. – С. 92–93. 6. Ледовских Е. Ю. Современная концепция экотуризма / Е. Ю. Ледовских, А. В. Дроздов, Н. В. Моралева // Экотуризм на пути в Россию. Принципы, рекомендации, российский и зарубежный опыт. – Тула : Гриф и К, 2002. 7. Храбовченко В. В. Экологический туризм : учебно-методическое пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 208 с. 8. Туристична бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tourlib.net>. 9. Заповедники и национальные парки России / авт.-сост. М. М. Забелина, Л. С. Исаева-Петрова, Л. В. Кулешова. – М. : ЛОГАТА, 1998. – 160 с. 10. Хвилер Ян. Шри-Ланка: не только пляжи / Ян Хвилер // Турбизнес. – 1999. – № 8. 11. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма / Н. И. Кабушкин. – Мн., 1999. 12. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Гесць та ін. ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України ; М-во економіки та з питань европ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с. 13. <http://focus.ua/tech/159169> C.1.

Рецензент
докт. екон. наук,
доцент Гавкалова Н. Л.

Стаття надійшла до редакції
31.01.2011 р.

УДК 336.225

Полякова С. В.

СОЦІАЛЬНИЙ АУДИТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Анотація. Визначено місце та роль соціального аудиту в системі управління соціальними процесами; узагальнено зарубіжний досвід становлення систем соціального аудиту; проаналізовано можливості та проблемні моменти створення національної системи соціального аудиту; визначено перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Анотация. Определяется место и роль социального аудита в системе управления социальными процессами; обобщается зарубежный опыт становления систем социального аудита; анализируются возможности и проблемные моменты создания национальной системы социального аудита; определяются перспективы дальнейших исследований в данном направлении.

Annotation. The place and the role of the social audit in the management of social processes are defined; the international experiences with construction of social audit system are generalized; the possibilities and the problems of forming of national social audit system are analyzed and the possible research prospects in the area are considered.

Ключові слова: соціальна держава, соціальна сфера, соціальний аудит, управління соціальними процесами.

Соціальний аудит є однією із найважливіших інновацій у системі сучасного управління соціальними відносинами, важливою складовою механізму визначення та фіксації ступеня соціальної відповідальності держави, бізнесу, інститутів громадянського суспільства. Незважаючи на те, що це явище нове та мало поширене у соціальній практиці України, він може слугувати ефективним інструментом регулювання соціоекономічних відносин і тим самим підняти їх на якісно новий рівень.

Для України запровадження системи соціального аудиту є особливо актуальним. За роки реформування країна пережила багато різних потрясінь, найбільших збитків було завдано саме соціальній сфері. Частина проблем та невирішених питань залишилась нам у спадок ще з радянських часів. Усе частіше висловлюється думка про те, що нині наша країна переживає кризу не тільки в економічній, а і в соціокультурній сферах, тобто криза має системний характер. Як засвідчує світова історія, швидкий вихід із системної кризи просто неможливий, цей процес затягується у просторі і часі, а наслідки є малопередбачуваними та особливо негативними для суспільства.

У такий період можливі різні соціальні потрясіння, конфлікти, і саме соціальний аудит як універсальна технологія дослідження й управління соціальними процесами і є тим інструментом, який дасть змогу їх уникнути, сформувати систему управління соціальними ризиками, реалізувати стратегічні соціальні цілі та побудувати соціальну державу.

Соціальний аудит – явище доволі нове не тільки в Україні, але й і за її межами, а тому недостатньо вивчене та описане у науковій літературі. Із зарубіжних вчених, які займаються розробкою цієї проблематики, слід виділити Жака Інгалеса, Мартину де ля Корд, Убера Ландье [1; 2], серед